

Світлана Кравчук
Студентка 3 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Науковий керівник: д.і.н., професор Ярмошик І.І.

Образ козацтва у творі Г.Сенкевича «Вогнем та мечем»

Людська історія має безліч моментів, які завжди привертали увагу науковців та дослідників. У нашій історичній науці так, без сумніву, є історія козацтва. Дослідженням цієї проблематики займалися літописці (Грабянка, Величко), мандрівники, історики, письменники, про козаків згадували у мемуарах. Але тема козацтва цікавила не тільки українських, а й польських письменників. Це зумовлено історично і пояснюється тісними зв'язками двох сусідніх народів, перебуванні українських земель під владою Речі Посполитої та впливом козацтва на долю останньої.

І саме у середині XVII ст. відносини українців та поляків були насичені багатьма суперечностями, відповіді на які дослідники і досі шукають.

Ці важкі моменти національного самовизначення нашого народу знайшли місце у художній літературі. Одним з найвизначніших є роман польського письменника Г.Сенкевича "Вогнем та мечем". Завданням даного дослідження є аналіз образу українського козацтва у вищезгаданому творі. Об'єктом його є погляд на українське козацтво у польській історіографії. Предметом дослідження є відображення образу українського козацтва у творі Г.Сенкевича.

Перш ніж перейти до аналізу положень цього художнього твору, варто згадати ті фактори, що вплинули на формування світогляду письменника. Адже кожен автор пише з власного погляду та позиції, що сформувались протягом життя.

Генрік Сенкевич походив зі збіднілої польської шляхи. Під час навчання в університеті розпочав свою письменницьку діяльність. На його світогляд вплинув не лише навчальний процес, а й численні подорожі Європою та Америкою, внаслідок чого у нього сформувалась скептична думка про цивілізацію, заснованої на владі грошей, що поєднувалася з щирим почуттям патріотизму до польської держави як до найціннішого явища [3]. У 80-х рр. XIX століття письменника зацікавила історія своєї країни. Актуальними на той час були роздуми над поділами Речі Посполитої кінця XVIII ст., внаслідок яких ця держава була ліквідована.

Польський народ намагався відстояти своє право на державу, та ряд поразок у повстаннях змусив їх змінити шлях боротьби. Таким чином перед інтелігенцією було поставлено завдання пробудити у поляків почуття патріотизму, відшукати в історії приклади відданості Батьківщині. Крім того, інтенсивна русифікація спонукали до зміни методів підняття духу патріотизму. Тому Г. Сенкевич намагався показати читачеві силу національної єдності перед обличчям загрози [4].

Яскравим прикладом цього є його роман „Вогнем і мечем”(1883), де автор не просто симпатизує польській шляхті, а й ідеалізує її.

При описі суспільного та політичного життя на українських територіях, Сенкевич використовував твір Гійома Ле Вассера де Боплана „Опис України”. Він і сам зазначав, що користувався інформацією, запозиченою з нього [6]. Варто зазначити, „Опис України” Г. Боплана на той час в українській та польській історіографіях вважався беззаперечним джерелом. Так, історик В. Антонович дав оцінку цьому твору: „Найбільша перевага записок Боплана в тому, що він, як чужоземець, не був особисто зацікавлений у козацько-шляхетській суперечці і тому передає її мотиви цілком об’єктивно, без упередженої думки, щоб звеличити або принизити ту чи іншу сторону” [1].

Окремим питання є опис у романі Г. Сенкевича атмосфери та порядків на Запорізькій Січі. Звичайно, він не міг зобразити козацтво лише з позитивної сторони, оскільки втрачалася б патріотична спрямованість цього твору. Хоч автор і позитивно подав характеристику особистих рис гетьмана Б.Хмельницького та полковника Богуна, козацької гідності, відданості, безстрашності, українці все ж зображуються безкультурними та невдячними[2].

Роман також містить ряд важливих фактів про життя та устрій козацтва. У IV розділі розповідається про те, що всі січовики мали свою роботу. Одні у шинку, інші наймались у старостівські підряди чи займались ремеслом. Запорожця описано як людину вмілу, яка за все бралась: чи будинок ставити, чи то шити сідло[5]. Автор зазначав, що на Січ йшли рішучі та сміливі люди, тверді у своїх переконаннях, оскільки „звідти ніхто не повертався”.

Порядок був і у військових таборах. Основним органом вважались загальні збори, участь у яких міг приймати кожен запорожець. Під сумнів не підлягав авторитет і самого гетьмана. Навіть тоді, коли козаки відпочивали, варто було лише сповістити про готовність до бою, одразу поставало

дисципліноване військо. Варто зазначити, що і саму козацько-польську війну Г. Сенкевич назвав братовбивчою.

У романі можна побачити багато суперечливих моментів. Українські читачі на підсвідомому рівні розуміють, що таке сприйняття цього роману пояснюється саме світоглядними позиціями того часу: реалізму та позитивізму, які примушували так сприймати текст, але аж ніяк не тим, наскільки точно і правдиво Г. Сенкевич зумів відтворити події минулого [5].

Але перш за все, при аналізі твору, варто враховувати особисту думку письменника та вплив середовища на його позицію. Без сумніву, Г. Сенкевич головною метою написання свого твору вбачав у пробудженні патріотизму та почуття самобутності у польського читача. Заради цього він і змальовував шляхту з усіма її чеснотами. Деякі дослідники намагаються дати відповідь на питання: чому образ українства постає не таким привабливим перед читачем? Чи є лише в цьому вина автора? Відповідь на це спробував дати польський історик Ольгерд Гурка [2]. На його думку, автор не мав ніяких упереджень щодо українства. А вся проблема неточностей полягає в тому, що Г. Сенкевич використовував праці тоді популярного історика Людвіка Кубали, у дослідженнях якого було помічено багато неточностей та перекохань історичних фактів.

Тому немає підстав вважати, що образ Січі у даному романі є результатом упередженого ставлення, що стало результатом історичного протистояння української та польської націй.

Не слід забувати, що роман Г. Сенкевича „Вогнем та мечем” був і залишається яскравим явищем в літературному житті України та Польщі, не залишає байдужим і сучасного читача, досі лишається популярним. Аргументом цьому свідчить сучасна його екранізація.

Він і зараз спонукає нас до роздумів над нашим минулим, вивчати його та робити висновки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Боплан Г.Л. Опис України; Меріме П. Українські козаки та їхні останні гетьмани; Богдан Хмельницький / Пер. з фр., приміт. та передм. Я.І. Кравця - Львів: Каменярь, 1990. – 301 с.

2. Васьків М. http://irbis.fietsen.ru/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELKAS_PRINT&P21DBN=ELKAS&S21S TN=1&S21REF=&S21FMT=fullw_print&C21COM=S&S21CNR=&S21P01=0&S21P02=0&S

[21P03=M=&S21STR=](#)Світло і тіні Генріка Сенкевича : "Вогнем і мечем": антиукраїнський роман чи твір для "зміцнення сердець"? // День. - 2012. - № 229/230 (14-15 груд.). – С. 9

3. Горский И. Исторический роман Сенкевича.- М., 1966.

4. Радишевський Р. Література та історія в романі «Вогнем і мечем» Генрика Сенкевича//Філологічні дослідження

5. Сенкевич, Г. Огнем и мечом [Текст] : роман / Г. Сенкевич. - Москва: Эй-Ди-Лтд, 1994. - 736 с.

Чужа Т. Непольські джерела роману Генрика Сенкевича «Вогнем і мечем»/ Т. Чужа // Українська полоністика. - 2007. - №3. – С. 25-31.